

ISLAMSKA POUČNO-PROSVJETITELJSKA LINIJA U DJELU MEHMED-BEGA KAPETANOVIĆA LJUBUŠAKA

I

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak izrastao je i sazrijevao u složnim historijskim prilikama kada se naziralo da će se granice Osmanskog Carstva na ovim prostorima odsudno izmijeniti. Ne može se tačno ustanoviti kada, ali je izvjesno da je Ljubušak postao svjestan neminovnosti promjena među prvima u svojoj sredini, prije najvećeg broja svojih zemljaka. U činjenici da se Ljubušak kretao mnogo više od drugih u svojoj okolini, da je mijenjao životne sredine i položaje u službovanju te da je putovao mnogo i za ono vrijeme neuobičajeno i na Istok i na Zapad, da „vidi svijeta“ - treba tražiti objašnjenje za njegovu pripremljenost za promjene. Prisno drugujući sa ondašnjim austrijskim vicekonzulom u Trebinju, Vukom Vrčevićem, u godinama koje neposredno prethode austrougarskoj okupaciji Bosne, našavši se u međuvremenu u mirovnoj misiji među pobunjenom rajom, Ljubušak je bio u prilici da se поближе upozna sa činjenicama koje su govorile o gorljivoj zainteresiranosti Austro-Ugarske Carevine za Bosnu. O različitim mogućnostima koje su se Austro-Ugarskoj pružale u njenoj nakani da uvjeri evropsku javnost u opravdanost intervencije u Bosni, Ljubušak se mogao osvjedočiti i radeći kao član velike komisije koja se u proljeće 1876. godine bezuspješno bila okupila sa zadatkom da izvrši reforme na temelju note ministra inozemnih poslova Austro-Ugarske, grofa Andrassyja, a u vezi sa stanjem u ovoj pokrajini Osmanskog Carstva. S druge strane, boraveći kao poslanik u Carevinskom vijeću, poznatom kao Midhat-pašin parlamenat u Istanbulu, s jeseni 1877. godine, Ljubušak je mogao steći dojam o mogućem držanju Porte u događajima koji su bili na pomolu. Sve je to Ljubušaku omogućilo da vidi dalje od drugih i da se pripremi za zbivanja koja su nadolazila. Njegovo poznavanje prilika pred austrougarsku okupaciju Bosne rukovodilo ga je u odluci da se najprije povuče s položaja gradonačelnika Sarajeva, a zatim da se potpuno ukloni iz Bosne. Prvih dana nakon svladavanja otpora ulasku austrougarskih trupa i uspostavljanja nove vlasti, Ljubušak je iz Dalmacije stigao u Sarajevo i preporučio se generalu Filipoviću. U službu nove

vlasti stupio je tako sa punom lojalnošću. Ljubušak je, dakle, bio čovjek naglašene građanske odanosti, kako osmanskom, tako i austrougarskom režimu. U dvadesetak godina koje će uslijediti Ljubušak će svoju lojalnost potvrđivati na različite načine: odlascima Caru u poklonstvenim delegacijama, učešćem u javnom životu, sudjelovanjem u pokretanju provladinog lista Bošnjak, podupiranjem vladi bliske ideje bošnjaštva, člancima i političkim brošurama, savjesnim obavljanjem povjerenih službi, u kojima zvanje počasnog vladina savjetnika i dužnost sarajevskog gradonačelnika predstavljaju vrhunce. Označen kao austrijski čovjek i obilježen „bošnjačlukom“, Ljubušak u literaturi dugo nije vrednovan onako kako zaslužuje njegovo djelo. Vladimir Ćorović, koji je svojom „književnom slikom“ Mehmed-beg Kapetanović intonirao takav tretman Ljubušakova djela, na samom početku svoje studije je ustvrdio kako je „zaborav taj potpuno razumljiv“, jer se Kapetanovićevo književno bavljenje sastojalo u radu „drugoga reda“ „u prikupljanju narodnih umotvorina, u prevođenju s istočnih jezika i u izdavanju tugijskih stvari“. ¹⁾ Ćorovićev strogi sud da Ljubušakov „književni značaj i nije u književnosti“, znači odricanje nečega što nije tvrdio ni Ljubušak niti bilo ko u literaturi o ovom književnom i kulturnom poslaniku do tada. Drugim riječima, Ćorović se na samom početku svoje „književne slike“ obračunao s tezom o književnom značaju Ljubušakovu koju je zapravo sam postavio. Pažljivije čitanje predgovora Narodnom blagu učinilo bi, međutim, ovu Ćorovićevu invektivu posve izlišnom. Naime, već prve rečenice proslava Narodnom blagu čine bespredmetnom nametnutu raspravu o značaju Ljubušaka kao spisatelja jer je on sam u potpunosti bio svjestan da je njegov književni značaj bio - kako bi to Ćorović kazao - u „radu drugoga reda“:

„Priča se kako je nekad mrav pošao na put - pitali ga: 'Kuda ideš?' Odgovori: 'Idem na Meku da posjetim svetu Ćabu!' Reknu mu: 'Odaklen ti toliki malehan i neznatan, pa da ti dođeš na Ćabu?' Na to mrav odgovori: 'Ja lijepo i dobro znadem da tamo doći i doprijeti ne mogu, ali je moja želja da se samo na tome svetome putu nađem, pa zato idem!'

Otprilike tako sam ti i ja s ovom mojom zbirkom: i ja baš lijepo i dobro znadem da ja nijesam došao do toga da bih mogao Bog zna što znamenitoga napisati i izdati, ali je i moja želja: da se samo na književnom polju nađem, pa zato sam se uputio ovo narodno blago sabrati! ⁽²⁾ Međutim, na sličan način kao i u primjeru djela Vuka Karadžića, poslovi „drugoga reda“ koje je obavio u Ljubušakovu slučaju su bili od prvorazrednog značaja za književnost i kulturu naroda kojemu je pripadao.

1) Vladimir Ćorović, Mehmed-beg Kapetanović, Književna slika, Sarajevo 1911, str. 1.

2) Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, Bože pomози!, predgovor zborniku Narodno blago. Citirano prema izdanju: Sabrana djela, knj. I, Sarajevo 1987, str. 37.

Dolazak novoga doba koje je označeno uspostavljanjem austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini dočekaio je Ljubušak kao četrdesetgodišnjak. Učesnik u dvije vojne na Crnu Goru, bivši kajmekam stolački, ljubuški, fočanski i trebinjski, te gradonačelnik sarajevski imao je već tada rukopisnu zbirku na kojoj je godinama radio i koju će u toku prvog desetljeća austrougarske uprave proširiti suradnjom sa određenim brojem „čestitih rodoljuba diljem Bosne i Hercegovine“. Prilagođavanje zahtjevima novoga doba iskazat će se pri objavljivanju Narodnog blaga izborom latiničkog pisma, što se ukupno pokazalo dalekovidnijim potezom od onog na koji su Ljubušaku ukazivali njegovi kritičari, utemeljujući svoje prigovore na činjenici o stvarnoj višestoljetnoj ukorijenjenosti kurzivne bosančice kao ogranka ćirilčkog pisma, koje među Muslimanima, pretežno u begovskom sloju, traje u vertikali od srednjeg vijeka, preko krajišničkih pisama do Ljubušaka, a nastaviti će se i kasnije, u sve tanjem toku, do naših dana. Ljubušak, koji se služio bosančicom kao svojim radnim pismom u svakidašnjoj upotrebi, vlastitim je primjerom pružio dokaz za opravdanost i utemeljenost termina begovsko pismo („begovica“) za jedan tip kurzivne bosančice. Mada se u izdavanju knjiga s pravom odlučio za latinicu, koja je njegovim zemljacima omogućila i lakše učenje jezika nove vlasti, osobno se nije opredijelio da je, kao svoje treće pismo, u svakidašnjoj upotrebi koristi umjesto bosančice, na kojoj je ustrajao čak i u potpisu. Naime, znalac orijentalnih jezika, posebno turskog i arapskog, Ljubušak se, kao svojim drugim pismom, služio arabicom, a bio je i vrstan kaligraf, o čemu svjedoče dvije sačuvane levhe izuzetnog rafinmana, od kojih je ona koja se čuva u Begovoj džamiji i svojom izvedbom, i svojim dimenzijama, značajna za mnogo širi prostor od bosanskohercegovačkog.³⁾ Ovdje treba dodati da se Ljubušak povremeno, po potrebi, služio i latiničkim pismom, na primjer pišući posvete na svojim knjigama. Jedna od tih posveta nalazi se na primjerku Narodnog blaga, koje je 26. lipnja 1887. godine poklonio biskupu Strossmayeru: „Poštenom gospodinu Biskupu Strossmayeru posvećuje ovo blago za spomen rodoljub pisac Beg Kapetanović.“⁴⁾

Ljubušak je, dakle, vanredno lucidno uočio važnost rješavanja problema nove pismenosti pred kojim se Muslimani, okrenuti do tada u javnom životu arapskom pismu, iznenada našli činom okupacije Bosne. Pruživši žilav i žestok otpor ulasku austrougarskih trupa, muslimanski svijet u Bosni gajio je izrazitu odbojnost prema svemu što je tuđin donio. Otpor pismu, školi, načinu života koji je „Švabo“ provodio izrastao je do oholog prezira

3) Vidi: Đoko Mazalić, Leksikon umjetnika - slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1967, str. 69.

4) Knjiga se čuva u Biblioteci Đakovačke biskupije, u Strossmayerovu fondu.

svega tuđinskog. Sve je to vodilo stanju koje je jedan proučavalac ovog razdoblja pronicljivo označio kao „gluho doba“ u književnom stvaranju bosanskih Muslimana u austrougarskom razdoblju. Djelovanje Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka išlo je u pravcu razvijanja svijesti o nužnosti prihvatanja zbilje novoga života i potrebi prilagođavanja nastalim promjenama. Nostalgично prizivanje Turske te očekivanje i vjerovanje da će sultan vratiti Bosnu pod svoje okrilje, živo prisutno kod muslimanskog svijeta u svim društvenim slojevima, smatrao je neutemeljenim, navodeći kao argument u prilog svome mišljenju činjenicu da Osmanska Carevina od neuspjeha pod Bečom nije nikad uspjela vratiti teritorije koje je gubila. S druge strane, strah prisutan među muslimanskim narodom da se neće moći islamski živjeti pod krunom jednog kršćanskog vladara, Ljubušak je nastojao raspršiti tezom da je u jednoj na evropski način uređenoj carevini, kakva je bila Austro-Ugarska, slobodno ispoljavanje vjerskih uvjerenja nešto što ne može biti dovedeno u pitanje. U tom smislu, Ljubušak je smatrao pogrešnim izborom praksu iseljavanja Muslimana u Tursku i gorljivo se suprotstavljao napuštanju bosanskih djedovskih ognjišta. U složenim prilikama jačanja nacionalnih pokreta u maticama izvan Bosne, što se onda među bosanskim Srbima i Hrvatima zrcalilo na poseban način, u kompliciranom bosanskom mozaiku koji je jedan češki političar onoga doba duhovito označio kao „kalajdoskop“, Ljubušak je svojim bošnjaštvom, pristajući nominalno i lojalno uz političku liniju vlasti, branio zapravo muslimansku narodnosnu samosvojnost. U neisjenčenom i neiznijansiranom tretiranju Ljubušakova bošnjaštva - koje su začeli Ćorović i Kočić i ta linija traje do danas - gubilo se iz vida nekoliko činjenica. Prvo, kritičari Ljubušakova bošnjaštva imali su u vidu višegodišnju praksu provladina lista „Bošnjak“, u kojem je Ljubušak bio samo nominalno u zaglavlju kao vlasnik i osnivač, i to u prvo vrijeme. Ljubušakovo bošnjaštvo treba, dakle, razmatrati uvidom u njegove tekstove objavljene u bečkom listu „Die Presse“, u njegove političke brošure, te u one dijelove teksta u njegovim knjigama koji imaju autorski karakter (predgovori, komentari „narodnom“ i „istočnom“ blagu i slično). Drugo, uz potrebu vođenja računa o činjenici da bošnjaštvo kao politička ideja nije Kallayeva izmišljotina, uz uvažavanje ocjene da se ono razlikuje od ideje bošnjaštva koja svoj korijen vuče s kraja osmanske vladavine, valja imati na umu da se razrada ove ideje u istom razdoblju na ovom prostoru od ličnosti do ličnosti razlikuje. Primjerice, Ljubušakovo bošnjaštvo svakako se u mnogim pojedinostima razlikuje od bošnjaštva jednog Antuna Kneževića, koji ga je u osnovi naslijedio od svoga učitelja Ivana Franje Jukića alias Slavoljuba Bošnjaka. Drugim riječima, osnovni prigovor Ljubušakovim kritičarima sadržan je u opažanju da su oni njegovo bošnjaštvo tretirali kao neoprostiv

grijež, a da ga prethodno nisu kritički raščlanili niti preciznije odredili. Tretirajući Ljubušaka kao tipičnog i reprezentativnog, odanog predstavnika i zastupnika režimske ideologije, oni su se preko njega zapravo obračunavali sa političkim idejama austrougarskih vlasti, ne definirajući o kojim i kakvim razradama ovih ideja je riječ. Zato presuditeljski prigovor koji na samom početku svoje studije izriče Ćorović zvuči danas, kada se sve izneseno ima u vidu, paradoksalno, kao pohvala Ljubušaku: „... On je, najzad, jedan od onih čestih tipova bosanskih Muslimana, koji su samo Bošnjaci i Muslimani, koji osjećahu samo bosanski i koji su smatrali za težak grijeh biti onim što su: ili Srbi ili Hrvati.“⁵⁾

II

Godine 1883. izašla je u Sarajevu iz štampe knjižica *Risalei ahlak* ili *Pouka o lijepom i ružnom ponašanju*, koja se općenito pripisuje Ljubušaku, s tim što u literaturi postoji mišljenje da je ovo poučno djelo nastalo u saradnji Ljubušaka sa Ibrahim-begom Repovcem, tadašnjim profesorom orijentalnih jezika na sarajevskoj Realki.⁶⁾ Ljubušakova kasnija djelatnost, u kojoj je ispoljio izrazitu sklonost za poučavanje mladeži, dala je osnove da se u ovom slučaju s razlogom pretpostavi njegovo autorstvo. Uz to, strani uzor ove brošure - „po turskom“ - kao i činjenica da se u tekstu uz pojedine odjeljke kojima se svjetuju mladi nalaze brojne poslovice na našem jeziku, još su više učvrstili uvjerenje da je Ljubušak pisac ove brošure. Poređenje poslovice kojima su poentirani odjeljci *Pouke o lijepom i ružnom ponašanju* sa poslovicama iz *Narodnog blaga* također upućuje na zaključak da je Ljubušak u najmanju ruku koautor ovoga djela. Od sedamdesetak poslovice kojima je začinjen *Risalei ahlak* više od polovice (41) nalazi se u *Narodnom blagu*, od toga znatniji dio (27) u posve neizmijenjenom obliku, dok se preostale najčešće neznatno razlikuju. Nema nikakve dvojbe o tome da je Ljubušak - koji je u to vrijeme življe radio na pripremanju opsežne zbirke *Narodno blago* - sam unio spomenuti broj poslovice, bilo iz rukopisa, bilo po sjećanju, u toku rada na priređivanju djela *Risalei ahlak*. Manje je vjerovatna druga varijanta, tj. da je Ljubušak preuzeo poslovice iz *Risalei ahlaka* i unio u zbirku *Narodno blago*, jer bi on tada - u skladu sa više puta ponovljenom devizom da „od viška glava ne boli“ - prenio sve raspoložive poslovice, a ne samo njihov znatniji dio. Moguće je da je dio poslovice koje se ne nalaze u *Narod-*

5) V. Ćorović, nav. djelo, str. 1.

6) *Risalei ahlak. Pouka o lijepom i ružnom ponašanju*. Po turskom za muhamedansku mladež u Bosni i Hercegovini priredio i poslovicama narodnim i arapskim okitio muhamedanski školski odbor okružja sarajevskoga a odobrio Reis-ul-ulema za Bosnu i Hercegovinu. U Sarajevu 1300 (1883).

nom blagu, a sadržane su u Pouci o lijepom i ružnom ponašanju, kazivao neko ko je eventualno učestvovao sa Ljubušakom u pisanju ovog djela, ili ih je Ljubušak upisivao po vlastitom pamćenju, u trenutku pisanja, a nisu se konačno našle u građi za zbirku koja će se pojaviti četiri godine kasnije.

U svakom slučaju, Ljubušakovo autorstvo u knjizi Risalei ahlak - kada se sve skupa uzme u obzir - dosta je izvjesno. Činjenica da se Ljubušak nigdje kasnije ne poziva na Pouku o lijepom i ružnom ponašanju kao na svoje djelo može se objasniti okolnošću da na naslovnom listu stoji podatak kako je djelo priredio „muhamedanski školski odbor okružja sarajevskoga“, što je moglo biti učinjeno u sporazumu sa autorom koji je ostao u anonimnosti i koji ni kasnije, dosljedno sporazumu, nije otkrivao svoje autorstvo ili udio u njemu. S druge strane, upravo iza formulacije „priredio i poslovicama narodnim i arapskim okitio“ ukazuje se sažeto ukupno Ljubušakovo kasnije djelovanje, što - uz ostalo - navodi na zaključak o izvjesnosti njegova autorstva u ovome djelu. (Riječ autorstvo u ovom slučaju, kao i inače u staroj književnosti, treba shvatiti u blažem značenju nego što ga ona danas ima, jer je očito da se radi o preradi na temelju stranog uzora, „po turskom“, što je opet tipično za stariju književnost.)

Risalei ahlak ili Pouka o lijepom i ružnom ponašanju podijeljen je u trideset i četiri odjeljka u kojima se, u duhu islamskog odgoja, govorom jezgrovitim i razumljivim, kazuje mladima o pobožnosti, znanju, štovanju, spletkarenju („habernošenje“, „stokućenje“), dvoličnosti, kleveti, nanošenju štete, oholosti, zavidnosti, skitnji, lukavosti, raskalašenosti, psovci i ružnom govoru, krađi, „slabosti na riječi“, ponižavanju drugoga, pizmi i tajnoj mržnji, vjernosti, održavanju riječi, odavanju počasti, štednji, drugovanju, hitnji i inadu, čistoći, darežljivosti, tvrdičluku, prijateljskoj pažnji, pristojnosti i učtivosti, „ljubavi bližnjega“, poštenju i čestitosti, te o „njegovanju prijateljstva“. Poučavanje mladih u navedenim odjeljcima, koje je imalo za cilj da ih uputi u čudoredan život u islamskom duhu, začinjeno je poslovicama u kojima se isti sadržaji sažeto podvlače i naglašavaju. A upravo je ovo nastojanje oko moralno-poučnog djelovanja na mlade karakteristično za Ljubušakovo kasnije djelovanje - prerada i objavljivanje poučnog spjeva Avdija Jusuf-bega Čengića, na primjer - što još više učvršćuje uvjerenje o Ljubušakovu autorstvu kada je riječ o djelu Risalei ahlak.

U Ljubušakovu ukupnom djelovanju tokom austrougarskog razdoblja uočljiva je neprekinuta poučno-prosvjetiteljska linija bavljenja, koja proistječe iz njegova zanimanja za odgoj mladeži, kao bitnog činioca od kojeg ovisi svekoliki napredak jednoga naroda. Da je Ljubušaku do ovog pitanja bilo osobito stalo pokazuje, osim učešća u priređivanju Pouke o lijepom i ružnom ponašanju (Risalei-ahlak), njegovo objavljivanje moralno-poučnog spjeva

Jusuf-bega Čengića Abdija, najprije u Narodnom blagu, a zatim znatno dopunjena izdvojeno, u ponovljenim izdanjima.⁷⁾ Briga o čudoređu omladine zapravo je dio Ljubušakove posvemašnje zainteresiranosti za izgrađivanje ličnosti i njeno usklađivanje prema raznolikim zahtjevima koje život stavlja pred čovjeka. Otuda njegova rana i trajna sklonost za usmenoknjiževnu vrstu koja je najsazetije uobličila životnu mudrost, za poslovicu. Po težnjama da ostane na zasadama islamske civilizacije kada su u pitanju načela moralnog sustava, da se u praktičnom životu ravna još i poslovičkim tekovinama gnomičke narodne mudrosti, a da se - kada je sticanje znanja u pitanju - kreće dalje i zahvata i koristi se iskustvima iz drugog, kršćanskog civilizacijskog kruga, po ovim težnjama Ljubušak predstavlja prosvjetitelja novog kova u svojoj narodnosnoj sredini. Ovu moralno-poučno prosvjetiteljsku liniju nosi u svojoj ukupnosti takozvana alhamijado literatura, na čije se pjesnike Ljubušak poziva, donoseći ujedno neke od njenih značajnijih tekstova po prvi put.

U primjeru Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka može se ustanoviti skladan suodnos života i djela. Načelo islama po kojem nikakav cilj ne može opravdati nevaljana sredstva koja se na putu njegova ostvarenja mogu koristiti, našlo je u Ljubušaku djelatna izvršitelja. Kur'ansko načelo kojim se zabranjuje ugnjetavanje drugog, a nalaže borba protiv ugnjetavanja, naišlo je na odziv u Ljubušakovim političkim brošurama, u njegovom višekratno ponovljenom zalaganju za ravnopravnost, o kojoj on pojednostavljeno kaže da je „prva stvar“ u Kur'anu. Zalažući se za život na zajedničkom prostoru u slozi i sporazumijevanju, u skladu sa narodnom svetinjom komšiluka, Ljubušak će se opet - kao i na brojnim drugim mjestima u svojim političkim brošurama - pozvati na Kur'an. Veli Ljubušak: „Kaže naš čitab: i na onom svijetu da ćemo za komšiju pitani biti.“⁸⁾ Napadan od protivnika koji su osporavali tekovine civilizacijskog okrilja kojem je pripadao, Ljubušak je, razumljivo, odbijao tačku po tačku prigovora napadača, ukazujući na korisnost islamskih načela za skladan život u višekonfesionalnoj sredini, kakva je Bosna. Ali što je posebno važno, vlastitom životnom praksom Ljubušak je davao primjer širine i tolerancije, o čemu svjedoče brojne pojedinosti iz njegova života, zapamćene u zapisima njegovih suvremenika. Upečatljivu predstavu o Mehmed-begovoj ličnosti daje glasovito Vrčevićevo pismo, koje je ujedno literarno veoma zgusnuto sjećanje na mladost.⁹⁾

7) Avdija. Poučna knjižica za školsku mladež od Jusuf-bega Čengića iz Foče. Povećao i izdao Beg Kapetanović Ljubušak. Sarajevo. Tisak i naklada Spindlera i Löschnera. 1894.

Naklada knjižare B. Buchwalda i druga objavila je u Sarajevu Avdiju nakon Ljubušakove smrti, 1903. godine.

8) Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, Što misle muhamedanci u Bosni, Sarajevo 1886.

9) V. Čorović, nav. djelo, str. 8-9.

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak živio je punim, bogatim životom, bio je „čitav čovjek“ po svojoj težnji za obuhvatnošću, koja je vidljiva i u zamisli na kojoj je utemeljeno njegovo djelo. Težnja ka skladnoj i obuhvatnoj cjelini vidljiva je već u nazivima: narodno blago, istočno blago, prirodno blago. Simbolično su tu već sadržane konstante i karakteristike narodnosnog bića Muslimana, čijeg se konstitutivnog, istočnog, elementa, koji je oplemenio narodnu osnovu, ne treba odricati, kao što ne treba svoje prirodno blago napuštati i mijenjati za drugo, makar ono bilo i blisko, istočno. (Sjetimo se Ljubušakova protivljenja pokretu iseljavanja Muslimana u Tursku i zalaganja za ostajanje na ognjištima predaka.)

Naporedo sa poučno-prosvjetiteljskom, uočljiva je u Ljubušakovu djelu težnja za enciklopedijskom obuhvatnošću, koju je nastojao postići u okvirima spomenutih cjelina. Naime, ništa od onog što je bitno za književnost i narodni život bosanskih Muslimana nije ostalo izvan Ljubušakova domašaja. Svjestan važnosti oblikovanja svijesti o sebi, o svom etničkom biću iznutra, od umnih i nezavisnih pojedinaca, koji neće ovisiti ni o kakvim moćnim utjecajima izvana, koji žele djelovati na tu svijest i oblikovati je po svojim željama, Ljubušak je uspjelo zahvatio sve bitne činioce žića i bića muslimanskog i jasno ukazao na put samosvojnosti kojim treba ići. Po toj poruci, koja je varirana na više mjesta, Ljubušakovo je djelo danas posebno živo i poticajno.

THE ISLAMIC EDUCATIONAL-INSTRUCTIVE LINE OF THOUGHT IN THE WORK OF MEHMED-BEY KAPETANOVIĆ LJUBUŠAK

Mehmed-bey Kapetanović (1839 - 1902), primarily known as the collector of works of oral tradition and translator of Oriental literature, was also active in educating the young in the Islamic spirit. This is evident, first of all in the pamphlet *Risalei ahlak* and *Avdija*, the moral-instructive poem by Jusuf-bey Čengić. Although this work is not signed with his real name, it is rightly attributed to Ljubušak. The instruction of young people in the spirit of Islamic upbringing whose goal was to show them the value of moral life, was indicated in proverbs which served to emphasize the author's point. The later period of Ljubušak's work is characterized with this striving in the moral-instructive influence on young people. That is, for example, evident in the work on the supplements and in the printing of the poem *Avdija* by Jusuf-bey Čengić. All this even more supports the conviction that Ljubušak is the author of *Risalei ahlak*. Finally, the Islamic educational-instructive line of thought is evident in the whole opus of Ljubušak - in collections Folk

Treasure and Eastern Treasure (I and II) and in the pamphlets What Do Mohammedans in Bosnia Think (1886) and Future or Progress of Mohammedans in Bosnia and Herzegovina (1893).

